

EEN LEERLIJN VOOR NEDERLANDS ONDERWIJS IN HET BUITENLAND

De Stichting Nederlands Onderwijs in het Buitenland (NOB) ontwikkelde een doorlopende leerlijn die zichtbaar maakt hoe de complexiteit van het onderwijs Nederlands toeneemt van basisschool tot en met eind voortgezet onderwijs. De leerlijn kan een inspiratiebron zijn bij de noodzakelijke herziening van het Referentiekader Taal.

HELGE BONSET, INE DE MULDER & MARIËTTE HOOGVEEEN

Buiten onze landsgrenzen krijgen duizenden Nederlandse en Vlaamse kinderen les in hun moedertaal, dit schooljaar ruim 14.000. Dat zijn kinderen van ouders die werkzaam zijn in het buitenland, bijvoorbeeld als ondernemer, expat of op een lokaal contract. Vaak komen deze kinderen weer terug naar Nederland of Vlaanderen – ruim een derde al binnen vijf jaar – en dan is het belangrijk dat ze zo probleemloos mogelijk kunnen instromen in het onderwijs. Voor die optimale aansluiting zorgt een wereldwijd netwerk van bijna 200 scholen in 115 landen, met Stichting Nederlands Onderwijs in het Buitenland (NOB) als spil.

Ondanks dat het Nederlands taal en cultuuronderwijs (NTC-onderwijs) aansluit bij Nederlandse kerndoelen en eindtermen, is er een aantal verschillen met het onderwijs in Nederland. Denk hierbij bijvoorbeeld aan beperkte onderwijstijd, verschil in doel- en voertaal en leermiddelen die niet passen in de internationale en meertalige context van de leerling. In de overtuiging dat een eigen leerlijn daar beter op zal aansluiten, is in de afgelopen jaren binnen NOB een leerlijn ontwikkeld voor NTC, door Mariëtte Hoogeveen en Helge Bonset als externe experts en Marlou Bijlhout en Ine De Mulder als medewerkers van NOB, in continue samenspraak met NTC-docenten.¹ In dit artikel zetten we de leerlijn uiteen en geven we er toelichting op.

Foto: Tom van Limpt

Wat is een leerlijn?

Een leerlijn is een schematisch weergegeven opbouw van (tussen)doelen en inhouden die leiden tot een einddoel. Ze bestrijkt opeenvolgende leerjaren en schooltypen, reden dat we spreken van een ‘doorlopende leerlijn’.

Een doorlopende leerlijn maakt een betere afstemming en aansluiting mogelijk tussen verschillende schooltypen. Er is duidelijk omschreven wat een leerling moet kennen en kunnen op een bepaald moment, waardoor herhalingen of hiaten in het onderwijsaanbod voorkomen worden. Leraren kunnen de leerlijn gebruiken om het aanbod van hun methode en toets- en observatie-instrumenten te evalueren en keuzes te maken, maar ze kunnen de leerlijn ook gebruiken als basis bij

het ontwikkelen van eigen les- en toetsmateriaal, of bij het vinden van passend lesmateriaal naast de methode.

Een leerlijn is ook een concretisering van de wettelijke kaders, in dit geval voor het vak Nederlands (kerndoelen, eindtermen, Referentiekader Taal). Als zodanig garandeert de leerlijn dat het onderwijsaanbod voor Nederlands in het buitenland aan de wettelijke normen en kwaliteitseisen voldoet van Nederland en Vlaanderen, en voldoende ‘bij de tijd’ is.

Een belangrijke extra functie van een leerlijn in de context van het onderwijs Nederlands in het buitenland is dat ze de kaders voor het onderwijsaanbod vastlegt. Dat is een belangrijk tegenwicht tegen de snelle persoonlijke wisselingen die zich in dit onderwijs voordoen en

ertoe kunnen leiden dat de komst van iedere nieuwe leerkracht leidt tot weer een ander onderwijsaanbod.

Een leerlijn is ook een aantal dingen niet. Ze is geen complete uitwerking van het onderwijsaanbod, maar een beschrijving van doelen, inhouden en activiteiten. Voor een toepassing ervan in de klas is onderwijsleer-materiaal nodig. Ze is al evenmin een dwingend voorschrift voor het onderwijsaanbod. Binnen het kader van de leerlijn kunnen leraren keuzes maken in specifieke doelen en inhouden, en in materiaal dat ze daarvoor willen gebruiken. Ook geeft een leerlijn geen absolute grenzen aan tussen het aanbod voor de verschillende leerjaren. Wanneer leerlingen eerder toe zijn aan een bepaalde taak dan in de leerlijn is aangegeven, kan de leerkracht gewoon met die taak aan de slag. De leerlijn dient dan als check om na te gaan of datgene wat aan bod zou moeten komen in een bepaald leerjaar of een bepaalde periode, ook inderdaad aan bod is geweest.

Toenemende complexiteit

De NTC-Leerlijn loopt van peuters tot en met de bovenbouw (derde graad) van het voortgezet (secundair) onderwijs. Ze is ingedeeld in acht fases. In het primair onderwijs beslaat iedere fase twee leerjaren. In het voortgezet/secundair onderwijs is de verdeling anders: de eerste drie jaar van het voorgezet/secundair onderwijs is een fase, de twee daaropvolgende jaren zijn een fase en het laatste jaar is een fase. Per fase staat beschreven wat je mag verwachten van de leerlingen met betrekking tot

leren en presteren. Zo maakt de NTC-Leerlijn zichtbaar hoe de complexiteit van het onderwijsaanbod toeneemt door de leerjaren heen. Bij het onderwijs Nederlands (ook in het buitenland) bestaat dit aanbod vooral uit het uitvoeren van taaltaken, bijvoorbeeld een krantenartikel lezen, een presentatie houden, een brief schrijven of een fictiewerk lezen.

De complexiteit van taaltaken kan toenemen op verschillende dimensies. Taaltaken zijn complexer naarmate de afstand tussen de deelnemers aan de communicatie groter is: het is voor een leerling moeilijker om een formele brief te schrijven aan een instantie dan een informeel mailtje aan een vriend of vriendin. Ze zijn ook complexer naarmate de afstand tussen de taalgebruiker en het onderwerp groter is: een leerling schrijft makkelijker over een onderwerp waar hij al veel van weet dan over een onderwerp waarbij hij eerst informatie moet verzamelen en zich in moet lezen.

Voor betrokkenheid bij het onderwerp geldt hetzelfde: hoe verder het onderwerp afstaat van de wereld van de leerling, hoe moeilijker het voor hem zal zijn er een presentatie over te houden. Terwijl natuurlijk juist de uitdaging voor het onderwijs is om de leerling in staat te stellen ook over minder nabije en bekende onderwerpen te spreken, schrijven of lezen.

Taaltaken zijn voor de leerling ook complexer naarmate er minder hulp wordt geboden bij de uitvoering ervan. In het begin is veel sturing nodig van de kant van de leerkracht. Naarmate de leerlingen ouder worden en meer ervaring opdoen met het uitvoeren van taaltaken,

maakt die sturing plaats voor begeleiding. Ten slotte voeren de leerlingen de taaltaken zo zelfstandig mogelijk uit.

Taalkundig gezien neemt de complexiteit van taaltaken toe bij een grotere hoeveelheid inhoudselementen, ingewikkelder zinsconstructies, minder frequente woorden, een minder doorzichtige tekststructuur, een hogere informatiedichtheid en een toenemende tekstlengte.

Alle boven beschreven dimensies zijn terug te vinden in de opbouw van de NTC-Leerlijn.

Samenhang van taaldomeinen

De NTC-Leerlijn omvat de volgende taaldomeinen: Lezen, Schrijven, Mondelinge taalvaardigheid, Begrippen en taalverzorging, en Woordenschat.

De domeinen Lezen, Schrijven en Mondelinge taalvaardigheid zijn beschreven in termen van Taken (de taaltaken die de leerling uit moet voeren) en Kenmerken van de taakuitvoering (criteria voor een goede taakuitvoering). Bij het domein Lezen en het subdomein Luisteren komen daar nog bij de Tekstkenmerken (kenmerken waaraan de aangeboden teksten moeten voldoen).

Tussen de taalvaardigheden Lezen, Schrijven en Mondelinge taalvaardigheid is in de leerlijn zoveel mogelijk samenhang aangebracht, op twee manieren:

1. In de eerste plaats door bij alle vaardigheden zoveel mogelijk dezelfde Taken te onderscheiden en deze aan te duiden in termen van teksttype: Informatieve teksten, Betogende en beschouwende teksten, Instructieve teksten en Expressieve teksten.
2. In de tweede plaats door bij deze vaardigheden ook de Kenmerken van de taakuitvoering zoveel mogelijk hetzelfde te omschrijven. Eerst zijn steeds de kenmerken omschreven die betrekking hebben op het oriënteren op en voorbereiden van de uitvoering van de taak: doel, strategie en inhoud bepalen. Dan volgen de kenmerken die betrekking hebben op de uitvoering zelf: begrijpen en interpreteren, afstemmen op doel, afstemmen op publiek, samenhang aanbrengen, woordenschat inzetten. Ten slotte zijn er de kenmerken die betrekking hebben op het terugblikken op de uitvoering van de taak: evalueren (van het product) en reflecteren (op het proces). Zie bijvoorbeeld de leerlijn van het domein Schrijven op <www.stichtingnob.nl/NTC-Leerlijn>.

Beide vormen van samenhang in de leerlijn laten zien

dat transfer nuttig en nodig is tussen de verschillende domeinen, zowel bij de Taken als bij de Kenmerken van de taakuitvoering. Bij het lezen van betogende teksten bijvoorbeeld doet een leerling kennis op die hij kan inzetten bij het schrijven van een eigen betoog. En het bepalen van een doel voor zijn mondelinge presentatie is geen wezenlijk andere activiteit dan het bepalen van een doel voor zijn geschreven tekst.

Ontwikkeling

De NTC-Leerlijn sluit aan bij de Vlaamse eindtermen en het Europees Referentiekader (ERK).² Maar in de eerste plaats hebben we ons gebaseerd op het Referentiekader Taal, zoals dat vorm heeft gekregen in het rapport *Over de drempels met taal* (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, 2008), het wettelijk kader voor het taalonderwijs in Nederland.

De NTC-Leerlijn verschilt echter op een aantal belangrijke punten van het Referentiekader Taal (RKT). Ten eerste is er in de NTC-Leerlijn meer samenhang aangebracht tussen de vaardigheden, door bij alle vaardigheden zoveel mogelijk dezelfde taken te onderscheiden en deze aan te duiden in termen van teksttypen, en door bij deze vaardigheden ook de kenmerken van de taakuitvoering zoveel mogelijk hetzelfde te omschrijven. In het RKT ontbreekt deze samenhang: er is daar bijvoorbeeld geen overeenkomst tussen de taken en taakkenmerken van Lezen en van Schrijven, en al evenmin tussen die van Spreken en Schrijven, wat het aanbrengen van transfer tussen de vaardigheden bemoeilijkt.

Ten tweede zijn bij alle vaardigheden aan de kenmerken van de taakuitvoering procesgerichte kenmerken toegevoegd, die betrekking hebben op oriëntatie en voorbereiding voor de taakuitvoering en reflectie tijdens en na de taakuitvoering. Deze taakkenmerken ontbreken in het RKT. Naar onze mening ten onrechte omdat met het toevoegen daarvan pas het gehele proces zichtbaar wordt dat ten grondslag ligt aan de uitvoering van een taak: oriëntatie, uitvoering en reflectie.

Ten derde is een domein Woordenschat aan de NTC-Leerlijn toegevoegd. Dit vloeit direct voort uit het belang van dit domein voor de van oorsprong Nederlandstalige leerlingen die buiten Nederland of Vlaanderen wonen en daardoor minder Nederlandse woorden incidenteel verwerven. Maar we denken dat ook Nederlandse leerlingen in Nederland en Vlaanderen gebaat zijn met extra aandacht voor woor-

De NTC-Leerlijn loopt van peuters tot en met de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Ze is ingedeeld in acht fases. Zo maakt de leerlijn zichtbaar hoe de complexiteit van het onderwijsaanbod toeneemt door de leerjaren heen

Recent is er een roep om meer ‘kennis over taal’ binnen het onderwijs Nederlands, waarbij niet altijd duidelijk is wat met die kennis precies bedoeld en beoogd wordt. Wellicht kan de NTC-Begrippenlijst in deze discussie een positieve rol spelen

denschat, gegeven het belang daarvan voor de leesvaardigheid.

Ten vierde biedt de NTC-Leerlijn een vollediger Begrippenlijst dan die van het RKT, die een tamelijk willekeurige selectie van begrippen bevat. We hebben de Begrippenlijst van het RKT aangevuld met de begrippen uit Van der Beek en Paus (2011) en de begrippen uit de Vlaamse eindtermen die genoemd worden in de lijst *Begrippen en termen* voor primair onderwijs en onderbouw van secundair onderwijs, en in de eindtermen Taalbeschouwing voor de 2e en 3e graad algemeen secundair onderwijs (aso). Ook hebben we de begrippen in duidelijker categorieën ingedeeld dan in het RKT. Die categorieën zijn: Klanken, Spelling en leestekens, Woorden (waaronder Woordvorming en Woordsoorten), Woordgroepen en zinnen, Betekenissen, Tekstkennis, Taal in communicatie, Taalleerproces. De indeling is ontleend aan de *Advieslijst taalbeschouwelijke termen Nederlands* (2012) van het ministerie van Onderwijs en Vorming in Vlaanderen, waarbij de laatste categorie, Taalleerproces, door ons is toegevoegd vanwege de proceselementen die de NTC-Leerlijn bevat. Deze lijst heeft evenals die van het RKT als doel om het leraren en leerlingen mogelijk te maken te spreken over taal en taalverschijnselen, en staat dus in dienst van het reflecteren en oriënteren op taaltaken. Het gaat er uitdrukkelijk niet om dat de leerlingen de termen moeten kunnen definiëren en/of uit hun hoofd leren. Recent is er een roep om meer ‘kennis over taal’ binnen het onderwijs Nederlands, waarbij niet altijd duidelijk is wat met die kennis precies bedoeld en beoogd wordt. Wellicht kan de NTC-Begrippenlijst in deze discussie een positieve rol spelen.

Ten slotte hebben we in de NTC-Leerlijn niveau 1F van het RKT onderverdeeld in meerdere fases (fases 1 tot en met 5; peuters tot en met het einde van het primair onderwijs). Deze onderverdeling biedt meer houvast aan de leerkrachten in het primair onderwijs dan het ene niveau (1F) in het RKT.

Referentiekader

Tijdens ons werk aan de NTC-Leerlijn groeide bij ons het besef dat we niet alleen bezig waren een NTC-Leerlijn te ontwerpen, maar eigenlijk ook om het Referentiekader Taal te verhelderen en te verbeteren. Dat bleek geen overbodige luxe. Het RKT is indertijd onder (te) grote tijdsdruk van de kant van de overheid tot stand gekomen en vertoont daar duidelijk de sporen van. De onvolkomenheden erin zijn voor een groot deel geen gevolg van doelbewuste beslissingen.

Het proces dat nu gaande is in Curriculum.nu zal waarschijnlijk leiden tot de instelling van commissies die zich gaan buigen over kerndoelen en eindtermen voor het onderwijs Nederlands. Hopelijk zal hierbij ook kritisch gekeken worden naar het Referentiekader Taal. In dat geval bieden wij onze NTC-Leerlijn graag aan als inspiratiebron voor de herziening daarvan. ■

NOTEN

1. De volledige NTC-Leerlijn is, in de vorm van vijf domeinoverzichten, te downloaden via <www.stichtingnob.nl/NTC-Leerlijn>. Voor contact over de leerlijn: <info@stichtingnob.nl>.
2. De fasen 1 tot en met 5 komen overeen met niveau 1F/1S van het Referentiekader Taal (RKT), de Vlaamse eindtermen voor het basis-onderwijs en niveaus A1 en A2 van het Europees Referentiekader (ERK). Fase 6 komt overeen met 2F van het RKT, de Vlaamse vakgebonden eindtermen van de eerste graad (algemeen secundair onderwijs, aso) en B1 van het ERK. Fase 7 komt overeen met 3F van het RKT, de Vlaamse vakgebonden eindtermen van de tweede graad (aso) en B2 van het ERK. Fase 8 komt overeen met 4F van het RKT, de Vlaamse vakgebonden eindtermen van de derde graad (aso) en C1 van het ERK, en is gericht op het IB-examen (International Baccalaureat).

LITERATUUR

- Beek, A. van der, & Paus, H. (2011). *Leerstoflijnen begrippenlijst en taalverzorging beschreven: Uitwerking van het referentiekader Nederlandse taal voor het domein begrippenlijst en taalverzorging op de basisschool*. Enschede: SLO.
- Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. (2008). *Over de drempels met taal: De niveaus voor de taalvaardigheid*. Enschede: SLO.
- Ministerie van Onderwijs en Vorming in Vlaanderen. (2012). *Advieslijst taalbeschouwelijke termen Nederlands*. Geraadpleegd via <http://eindtermen.vlaanderen.be/talenbeleid/advieslijst-2012/advieslijst-taalbeschouwelijke-termen-nederlands-2012-final.pdf>

binnenkort

20 – 29 september 2019,

Boekenweek voor jongeren,
<www.boekenweekvoorjongeren.nl>

20 – 29 september 2019,

Week van de Afrikaanse roman,
<www.weekvandeafrikaanseroman.nl>

21 september 2019,

Ruslanddag, Den Haag,
<russisch.levendetalen.nl/studiedag>

5 oktober 2019,

Ideeëndag Didactiekcommissie Frans LT,
Woerden,
<bit.ly/ltn-iddag>

5 – 12 oktober 2019,

Week van het Nederlands,
<www.weekvanhetnederlands.org>

10 oktober 2019,

Het 4e Nationale Toetscongres, Amsterdam,
<www.bureau-ice.nl>

11 oktober 2019,

Nascholingsdag Duits, Zwolle,
<bit.ly/ltn-naschdts>

25 – 26 oktober 2019,

Drongo Talenfestival, Nijmegen,
<drongotalenfestival.nl>

30 oktober 2019,

NRO-congres, Utrecht,
<www.nro-congres.nl>

1 november 2019,

Landelijke Studiedag Levende Talen, Utrecht,
<www.levendetalen.nl>

13 november 2019,

Conferentie Formatief Toetsen, Nieuwegein,
<bit.ly/ltn-formtoets>

15 november 2019,

Conferentie Taal en Wereldburgerschap vo, Ede,
<www.nuffic.nl/taal-en-wereldburgerschap>

21 november 2019,

Mbo Onderzoeksdag, Hengelo,
<www.mboonderzoeksdag.nl>

22 – 23 november 2019,

HSN Conferentie Onderwijs Nederlands, Zwolle,
<www.hsnconferentie.org>

27 november 2019,

Symposium Thuistaal & Onderwijs, Sittard,
<bit.ly/ltn-thuistaal>

12 – 14 maart 2020,

Recent verschenen Werken Duits, Drachten,
<h.harbers@rug.nl>

Nieuwe woorden

Op 25 september 2019 organiseert het Instituut voor de Nederlandse Taal samen met het Onderwijsnetwerk Zuid-Holland een workshop over nieuwe woorden, speciaal voor docenten Nederlands. In deze workshop leren deelnemers onder andere hoe nieuwe woorden gevormd worden en gaan ze met elkaar aan de slag om te bedenken hoe de inhoud toegepast kan worden in een les. Voor inschrijving, zie <bit.ly/ltn-nieuwewoorden>.

Toetscongres

Op donderdag 10 oktober vindt Het 4e Nationale Toetscongres plaats in Amsterdome, Amsterdam. Met het thema ‘Anders kijken, meer zien’ worden nieuwe ontwikkelingen op het gebied van toetsing voor het voetlicht gebracht en wat deze betekenen voor de praktijk in het voortgezet onderwijs. Wetenschappers tonen de laatste psychologische en sociologische trends en innovatieve docenten geven een openhartig beeld van wat er in hun klas gebeurt. Voor meer informatie, zie <www.bureau-ice.nl>.

NRO-congres

De vijfde editie van het NRO-congres vindt plaats op woensdag 30 oktober 2019 in de Jaarbeurs Utrecht. Het congres is een geschikte dag voor ontmoeting, inspiratie en kennisdeling voor iedereen die interesse heeft in de combinatie van onderwijs en onderzoek. Er zijn sessies voor elke onderwijssector afzonderlijk (primair onderwijs, voortgezet onderwijs, speciaal onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs) en sessies waar onderwerpen sectoroverstijgend worden besproken. Voor meer informatie, zie <www.nro-congres.nl>.

Thuistaal en onderwijs

De aandacht voor thuistalen in het onderwijs groeit. Onderzoek binnen onderwijs en opvoeding laat zien dat inzichten die in de ene taal worden verworven, helpen om een andere taal te begrijpen en sneller verbanden te leggen. Bovendien is het emotionele aspect van de thuistaal niet te onderschatten.

De vraag is hoe we de kracht van thuistalen goed kunnen benutten. Hoe kunnen leerkrachten de thuistaal betrekken in het onderwijs? Welke rol kunnen ouders spelen? Wetenschappers, professionals en ervaringsdeskundigen ontmoeten elkaar op 27 november 2019 in Sittard tijdens het interactieve symposium ‘Thuistaal en onderwijs, een gouden combinatie?’, dat mede georganiseerd wordt door Levende Talen sectie Limburgs. Voor het publiek is er voldoende ruimte om vragen en ervaringen in te brengen. Meer informatie is te vinden op <bit.ly/ltn-thuistaal>.